

VII. Szlovákia kérdése a párizsi békekonferencián

A csehszlovák béke delegáció érvrendszere

Az 1919. január 18-án megnyílt párizsi békekonferenciának a már előző év őszén minden antantállam által elismert Csehszlovákia – a társult szövetségesek státusát élvezve – ugyanúgy aktív résztvevője volt, mint a győztes szövetségesek fegyverszüneti és békekonferenciát előkészítő egyéb tárgyalásainak. A csehszlovák béke delegáció vezetője 1919 júniusáig Karel Kramář, Csehszlovákia első miniszterelnöke volt, de a küldöttség tevékenységét a német és az osztrák békeszerződés aláírásáig valójában Edvard Beneš külügyminiszter irányította. Beneš a háború befejeztével nem utazott haza Prágába, hanem Párizsban maradván rögtön bekapcsolódott a szövetségesek békeelőkészítő munkájába.¹

1919 őszén, miután szeptember 10-én aláírták az osztrák békeszerződést és a Csehszlovákiára vonatkozó területi, jóvátételi, politikai stb. döntések már megszülettek, a pár főre fogyatkozott csehszlovákiai küldöttség vezetését a továbbiakban annak főtitkára, Štefan Osuský látta el. Osuskýt 1916-ban az amerikai szlovákok azzal a céllal küldték Párizsba, hogy ott bekapcsolódjék a Masaryk, Beneš és Štefánik vezette külföldi csehszlovák nemzeti bizottság munkájába. Nyelvi és politikusi felkészültsége, diplomáciai sikerei révén a békekonferencián ismertté vált fiatal szlovák diplomatát Beneš kezdeményezésére 1919 nyarán londoni nagykövetté nevezték ki. Osuský az emigrációban is folyamatosan nyomon követte a magyarországi belpolitikai változásokat, a csehszlovák

¹ Beneš 1918 végi párizsi tevékenységére vonatkozó legfontosabb dokumentumait közli BENEŠ, EDVARD: Světová válka a naše revoluce. Vzpomínky a úvahy z bojů za svobodu národa. (Praha 1928) című emlékirata harmadik kötetében. A csehszlovák béke delegáció tevékenysége szempontjából meghatározó Masaryk–Beneš kapcsolat levél- és instrukcióanyagát ŠOLLE, ZDENĚK: Masaryk a Beneš ve svých dopisech z doby pařížských mírových jednání v roce 1919. I–II. Praha 1993–1994. A békekonferencia szlovák, illetve magyar–szlovák vonatkozású fejleményeit a csehszlovák delegáció szlovák szakértője, HOUDEK, FEDOR: Vznik hranic Slovenska. Bratislava 1931 című munkája foglalta össze a leginformatívabban.

Szlovákia kérdése a párizsi békekonferencián

emigráció Magyarországgal kapcsolatos döntéseiben kétségkívül meghatározó szerepet játszott.

Az emigrációs tevékenység alatt Osuský jó ideig nem tudott megbékélni a csehszlovák nemzetegység koncepciójával, és amint azt amerikai szlovák megbízóinak 1917 februárjában küldött levelében kifejtette, arra törekedett, hogy a Csehszlovák Nemzeti Tanács politikájával szemben az államalapítást célzó munkában a szlovákoknak ugyanolyan befolyásuk legyen, mint a cseheknek. Osuský bírálataira Masaryk Benešhez írott 1917. február 24-i levelében a következőképpen válaszolt: „Remélem, hogy Osuský doktor beismeri álláspontjának helytelen voltát. Vádjaival szemben azt a tényt hozhatjuk fel, hogy a Szövetségesek a cseh–szlovákokat (nem pedig a csehszlovákokat) ismerték el. Legalábbis a *Le Matin* szerint erre következtek. Ez a mi számunkra, de főként a szlovákok számára hatalmas siker, és ezt nélkülünk soha nem érték volna el. A szlovákokról, és ezt Osuský doktor láthatja az angol sajtóban, meg a szlovákokról folyó vitában néhány ritka szakértő kivételével senki semmit nem tud.”² A békekonferencia idején azonban a korábban kialakult ellentétek Beneš és Osuský között rendeződtek, s maga Osuský is belátta, hogy a nemzetközi porondon csak az egységes csehszlovák államnak van esélye a teljes körű nemzetközi elismerésre s a területi követelések nagyobbik részének teljesítésére. Ezzel együtt szinte bizonyosra vehető, hogy a csehszlovák békedelegáción belül is folytak cseh–szlovák viták, de ezekről eddig nem kerültek elő hiteles érdemlő források.

A cseh–szlovák emigráció államalapító törekvéseiben, mint láttuk, különösen 1916 után többé-kevésbé súlyának megfelelő mértékben szerepelt a szlovák csatlakozás külpolitikai előkészítése, és Masarykéék igyekeztek kapcsolatokat teremteni a magyarországi szlovák politikai erőkkel is. A világháború éveiben a Csehszláv Egység szlovakofil cseh vezetői, illetve a Prágában tevékenykedő két csehszlovák orientációjú szlovák újságíró-politikus – Anton Štefánek és Bohdan Pavlů–, valamint a Kornel Stodola és Milan Hodža vezette bécsi szlovák csoport révén mind a turócszentmártoni, mind pedig a rózsahegy és szakolcai szlovák központokban folyamatos információkkal rendelkeztek.

A világháború befejezését követően – amint azt az előző fejezetben már bemutattuk – a békekonferencia előkészítő munkálataiban részt vevő Edvard Beneš a prágai csehszlovák kormánnyal teljes egyetértésben a csehszlovák államalapítás szlovák területi programjának katonai megvalósítására helyezte a hangsúlyt. E tekintetben a november közepéig Amerikában tartózkodó Masaryk sem titkolta a katonai megszállás szükségességét: „*Szlovákia. Ha nem engednek, megszállás. A magyar történelmi joggal szemben (felhozhatjuk, hogy) az brutalitás. A törököknek szintén van »történelmi joguk«. Akárcsak a Hohenzollernoknak.*”³

² Az Osuský által képviselt markáns szlovák álláspont kifejtését, illetve az annak masaryki bírálattal tartalmazó levelezést l. Archív T. G. Masaryka–Praha, Korespondence 226–227. Az amerikai szlovákok Osuský-féle missziójáról l. SIDOR, KAROL: Slováci v zahraničnom odboji. Bratislava 1928. 60–64. – Osuský tevékenységéről l. JURÍČEK, JÁN: Štefan Osuský v československom zahraničnom odboji. HČ (38) 1990. 3. sz. 321–330., valamint MUSIL, MIROSLAV – KRÁLIK, JURAJ: Štefan Osuský: Slávny neznámy. Medzinárodné otázky. Revue pre medzinárodnú politiku, právo, hospodárstvo a kultúru (3) 1994. 2. sz. 55–62.

³ ŠOLLE, Z.: Masaryk a Beneš. I. m. 135. Jellemző, hogy Masaryk ugyanebben a levélben a következő érvekkel vélte védhetőnek a cseh történelmi jog érvényesítését a csehországi területi követelések esetében: „a) Mi hoztuk létre az államot; b) A németeket a király és mások hívják be; c) Sokan vannak az elnémetesedettek; d) A csehországi pángermánok voltak a legvadabbak;

Beneš a győztes nagyhatalmak közép-európai békepolitikájában kezdettől fogva megmutatkozó különbségeket, az új államrend megvalósításához szükséges katonai erő hiányát tapasztalva Masaryk instrukciói nélkül is felismerte annak lehetőségét, hogy a csehszlovák államalapítás kétségkívül legtöbb katonai kockázatot magában rejtő kérdését – a Szlovákia néven az új állam részére követelt területek megszállását és betagolását – saját katonai erőkel oldja meg. A nyugati szövetséges nagyhatalmak képviselői részére készült november 3-i memorandumában először használta azt az érvrendszert, amelyet később 1919 folyamán, különösen a Magyar Tanácsköztársaság fennállása idején maximális mértékben kiaknázott: „A cseheknek katonailag teljesen meg kell szállniuk Szlovákiát, minthogy a bolsevizmus leginkább Magyarországon fenyeget, és onnan könnyen tovább terjedhet nyugatra, és eláraszthatja a délszláv és olasz területeket, amennyiben rendbontások törnek ki.”⁴

Beneš a térség pacifikálásának lehetőségét kínálta fel, amikor a közép-európai szláv kisállamok katonai együttműködésének, a renitenskedő vesztesek sakkban tartásának szükségességét hangsúlyozta. A további katonai részvétel gondolatától egyre inkább idegenkedő antantkormányok a békekonferenciát előkészítő tanácskozásokon, majd magának a konferenciának az első hónapjaiban is megkönnyebbülten vették tudomásul a rendteremtésnek ezt a számukra rövid távon minimális kockázattal járó alternatíváját. Alighanem ez is közrejátszott abban, hogy a vesztes államok képviselőit nem hívták meg a békekonferenciára. Beneš már 1918. november 27-én rendkívül bizalmas információként továbbította a hírt Prágába, amely szerint „valószínű, hogy a magyarokat és az ausztriai németeket hivatalosan be sem engedik a konferenciára.”⁵

Az 1918. november 13-án Belgrádban Magyarországgal az antant megbízásából aláírt katonai konvenció csehszlovák érdekeket sértő rendelkezéseit a maga politikai várázsformuláival Beneš igen gyorsan hatálytalaníttatta a francia külügyminisztériumban, egyszersmind nyomatékosította Szlovákia csehszlovák katonai megszállásának szükségességét. Pichon francia külügyminiszterhez írott levelében november 25-én a november 17–19-i Kramář-Károlyi jegyzékváltásra hivatkozva Beneš leszögezte: a szövetségesek az új államot mint csehszlovák államot ismerték el, s ezzel a prágai kormány Szlovákiára nézve éppoly jogokra tett szert, mint a többi cseh tartomány esetében. Ezenkívül Csehszlovákia szövetséges státusa folytán a csehszlovák hadsereg szövetséges haderőnek számított, s ekképpen jogában állt a fegyverszüneti szerződés értelmében saját országát elfoglalni. Beneš, valamint a prágai kormány, akárcsak a Budapesten Károlyi-ékkal tárgyaló Milan Hodža is végső érvként minden esetben azt hozta fel, hogy Csehszlovákiát már a békeszerződés előtt elismerték a nagyhatalmak mint szövetséges államot, s ezért a csehszlovák értelmezés szerint „Szlovákia a fegyverszünet idején jogilag már nem tartozott a történeti Magyarországhoz.”⁶

e) A többi ausztriai némethez hasonlóan politikailag semmire sem képesek; f) Meghagyjuk nekik a lausitzieket (ti. a szorbokat – Sz. L.), ergo ők pedig nekünk a németeket.” Uo. 134.

⁴ BENEŠ: Světová válka. III. köt. I. m. 488. A padovai osztrák–magyar fegyverszüneti tárgyalások kapcsán kidolgozott csehszlovák feltételek között a magyarországi területek tervezett megszállási pontjait a Beneš által készített november 4-i memorandum a következőképpen határolja körül: „...2. Pozsony, 3. Komárom, 4. Esztergom, 5. Vác, 6. Rimaszombat, 7. Kassa, 8. Csap, 9. Máramarossziget, 10. Sároseperjes” Uo. 490.

⁵ Uo. 519.

⁶ Uo. 530. Beneš Pichonhoz intézett levelét közli uo. I. köt. 486–487.

Szlovákia kérdése a párizsi békekonferencián

A kérdések kérdése azonban kezdettől fogva az volt, mely területek is tartoznak Szlovákia név alatt Csehszlovákiához. Éspedig nem pusztán azért, mert 1918 előtt sohasem létezett különálló szlovák közigazgatási terület semmilyen formában, hanem azért is, mert a csehszlovák államalapítók területi követelései változtak, nem is szólva a szlovák területi önmeghatározások változékonyságáról. Ezt a kérdést végül is nem a november végi–december eleji budapesti magyar–szlovák tárgyalás és az ott született Bartha–Hodža-féle demarkációs megállapodás oldotta meg, amely többé-kevésbé a magyar–szlovák nyelvhatár vonalát követte, hanem Pichon francia külügyminiszter november 21-én az osztrák kormányhoz címzett levele: „A vitatott határkérdéseket nem oldhatja meg más, mint a békekonferencia, és ennek érdekében rövid időn belül a szövetséges kormányok e kérdéseket meg fogják vizsgálni. A francia kormány azonban addig is úgy ítéli meg, hogy a csehszlovák állam határaiként, a szövetséges államok részéről történt elismerések alapján, a békekongresszus döntéséig a cseh, morva és osztrák-sziléziai történeti tartományok eddigi határait kell tekinteni. Ami pedig Szlovákiát illeti, határait a következőképpen kell megállapítani: Magyarország mai nyugati határaitól kezdődően a Duna egészen az Ipolyig, innen az Ipoly folyó Rimaszombat városáig, majd pedig egyenes nyugat–keleti vonal az Ung folyóig, ahonnan az Ung folyó egészen Galícia határáig.”⁷ (Lásd az 5. sz. térképet!)

A szlovákiai terület nemzetközi kijelölése ily módon fő vonalaiban a belgrádi katonai konvenció nyomán támadt diplomáciai kötérlhúzás heteiben eldőlt, és a december 23-i Vix-jegyzék révén a magyar közvélemény is tudomást szerzett róla, illetve arról is, hogy a Károlyi-kormány a nemzetközi nyomásnak engedve elfogadta a belgrádi katonai konvenció igen jelentős módosítását.⁸ A Vix-jegyzék által kijelölt területek csehszlovák katonai megszállása minden számottevő magyar katonai ellenállás nélkül 1919. január 20-ig lényegében befejeződött, s így az akkor kezdődött békekonferencián Szlovákiával kapcsolatban hozott döntésekben a kész katonai tényekkel mindenféleképpen számolni kellett.⁹

A csehszlovák békeelőkészületek a csehországi ellenállást szervező ún. *Maffia* irányításával szakértői szinten már 1917 őszén elkezdődtek, de különösen szlovák vonatkozásban csak a világháború befejezése után váltak szervezetté. A csehszlovák kormány keretében működő, Vavro Šrobár vezette teljhatalmú szlovák minisztérium 1918 decemberének elején a minden jelentősebb szlovák településen megalakult szlovák nemzeti tanácsokhoz intézett körlevelében a még felvidéki körzetekben tartózkodó magyar fegy-

⁷ Uo. I. köt. 501.

⁸ A belgrádi katonai egyezmény eltérő francia politikai és katonai értelmezéséről l. ORMOS MÁRIA: Padovától Trianonig. I. m. 64–74.

⁹ A csehszlovák katonai megszállás részletes leírását l. HRONSKÝ. MARIÁN: Priebeh vojenského obsadzovania Slovenska československým vojskom od novembra 1918 do januára 1919. HČ (32) 1984. 5., valamint uő: Priebeh vojenského konfliktu ČSR s Maďarskom roku 1919. HČ (41) 1993. 5–6. 622–638. – A pozsonyi, csallóközi, mátyusföldi magyarság spontán, de jórészt csupán érzelmi ellenállásáról és némely magyar néppárti politikus (például Szmrecsányi György és Beniczky Ödön) Érsekújvár környéki népfelkelés-kezdeményezéséről l. BREIT JÓZSEF: A magyarországi 1918–1919. évi forradalmi mozgalmak és a vörös háború története. I. köt. Budapest 1925, valamint HAJDÚ TIBOR: Az 1918-as magyarországi polgári demokratikus forradalom. Budapest 1968. 159–161.

veres alakulatok tevékenységének alapos dokumentálását sürgette, jelezve, hogy az ilyen feljegyzések „a békekonferencia számára feltétlen szükséges anyagot” jelenthetnek. Az aktuális katonai események rögzítésén túl ugyancsak a csehszlovák béke delegáció számára a körlevél kérte a szlovák nemzeti tanácsokat, hogy állítsák össze a magyar nemzetiségi politika szlovákellenes megnyilatkozásainak részletes történeti dokumentációját.¹⁰

A csehszlovák béke delegáció összesen tizenegy memorandumot nyújtott be a békekonferencián. Közülük a „csehszlovákok” történelmét, kultúráját és világban betöltött feladatát bemutató 1., a Csehszlovák Köztársaság területi követeléseit összefoglaló 2., valamint a Szlovákiával összefüggő kérdéseket, a szlovákiai területi követeléseket tartalmazó 5. számú memorandum alapján alkothatunk képet arról, hogy a szlovák ügyekben milyen felfogás volt a mértékadó.¹¹

A legfontosabb szlovák kérdésnek a csehszlovák küldöttség a maximális szlovák határok véglegesítését tekintette. A prágai békeelőkészületek kezdettől fogva három variánsal dolgoztak: amint azt a békeküldöttség két szlovák szakértőjének levelezéséből kitűnik, a maximális változat mellett (lásd az 5. sz. *térképmellékletet!*) közepes és minimális változattal is számoltak a szlovákiai határok esetében.¹² A szlovákiai területi követelések közül a magyar–szlovák határnak semmilyen korábbi történeti előzménye nem volt. A határok kijelölésében a békekonferencia határmegállapító tevékenységében párhuzamosan több kritérium is érvényesült (természetesen szinte minden esetben a társult hatalmak státusát élvező közép-európai szláv államok javára). Szlovákia déli határainak kijelölésében a korábbi demarkációs vonalakon túli követelések elfogadásában, illetve elutasításában érdemleges szerepet játszottak a csehszlovák memorandumok történeti,

¹⁰ „Kérjük, hogy a Szlovák Nemzeti Tanács segítsen kiegészíteni a magyarosításról, valamint a magyar állami és közigazgatási apparátus erőszakosságairól készülő anyagot. A régebbi eseteket megfelelőképpen dokumentálták (kivéve a szlovák árva gyermekek magyar vidékekre való elhurcolásának részletes adatait, ezeket kérjük beküldeni)... Kérem, állítsák össze az utóbbi években történt kihágások adatait. Különösen az ifjúság ellen (az iskolákban) elkövetett erőszakoskodásokat, például a magyar tanítók brutalitásait, a szlovák nyelvű beszéd tilalmát és büntetését, a szülőknek a gyermekek előtt való iskolai kigúnyolását a szlovák nyelv miatt stb.” Informačná zpráva vlády o našom pomere k Maďarom. Úprava pre Slovenské národné rady, Šrobárov fond 98–15–3. ŠÚA SR, Bratislava.

¹¹ A csehszlovák béke delegáció szakértői gárdájában szlovák részről Jozef Škultéty az etnográfiai, statisztikai és földrajzi kérdések, Fedor Houdek a közgazdasági kérdések, Igor Hrušovský az ipari és kereskedelmi ügyek, Viliam Černo a közlekedési problémák, Marián Blaha pedig az egyházi ügyek ismerőjeként vett részt a 63 cseh és 1 rutén szakértő mellett. A csehszlovák béke delegáció munkájáról I. HOUDEK, FEDOR: Vznik hraníc. I. m. 283–286. A béke delegáció szlovák résztvevőiről rövid jellemzést ad egy Masaryk által Benešnek küldött 1919. januári prágai üzenet, amelyet közöl ŠOLLE: Masaryk a Beneš. I. m. 167–168. A csehszlovák memorandumokat közli francia eredetben és német fordításban RASCHHOFER, HERMANN: Die tschechoslowakischen Denkschriften für die Friedenskonferenz von Paris 1919/1920. Berlin 1937. Az újabb szlovák feldolgozások közül I. KLIMKO, JOZEF: Politické a právne dejiny hraníc predmníchovskej republiky (1918–1938). Bratislava 1986., valamint KRAJČOVIČ, MILAN: K politickým dejinám sankcionovania hraníc Slovenska. In: HARAKSIM, ĽUDOVÍT (red.): Národnosti na Slovensku. Bratislava 1993. 39–58.

¹² Fedor Houdek Jozef Škultétyhoz írott 1918. december 6-i leveléből idézi a háromféle határelképzelést KRAJČOVIČ, M.: K politickým dejinám. I. m. 46.

Szlovákia kérdése a párizsi békekonferencián

stratégiai, földrajzi, közlekedési stb. argumentumai. Itt főként a jobb parti dunai hídfők (Komárom, Esztergom), valamint a Vác–Gyöngyös–Miskolc–Sárospatak vonal megszerzésére irányuló elképzelések érvrendszerére gondolunk. Könyvünk időbeli kereteinél fogva a békekonferencia szlovák vonatkozásainak inkább csak érzékeltetésére, mintsem kimerítő bemutatására vállalkozhatunk, s ezért eleve nem lehet célunk a magyar–szlovák határmegállapítás szövevényes kérdéskörének részletes elemzése. Itt csupán a szlovákiai területi követelések csehszlovák érvrendszerét kívánjuk bemutatni, minthogy az sok tekintetben kapcsolódik a dualizmus kori szlovák nemzeti mozgalom által kidolgozott argumentációhoz.

A csehszlovák memorandumok egyik alapvető ideológiai kiindulópontját a csehszlovák nemzetegység fikciójának történeti megalapozása jelentette. Az első memorandum csehszlovák történelmi vázlatából azonban egyértelműen kiderül, hogy Benešék többé-kevésbé a cseh történelemmel vélték azonosítani a „csehszlovák” történelmet. A csehszlovák béke delegáció 5. számú szlovák memoranduma viszont ettől eltérően igyekszik a szlovák történelem fő vonulatait is felvillantani. A valószínűleg Jozef Škultéty által kidolgozott történeti okfejtés a „csehszlovák nemzet szlovák ágának” historikumát kifejtve, a történeti Magyarország keretei között lezajlott szlovák etnogenezis bemutatása, a magyar–szlovák, illetve a felvidéki városi környezetben kialakult német (szász)–szlovák szimbiózis kérdései helyett a 18. századtól adatolható szlovák nemzeti martirológiában jelölte meg a szlovák történelem fő vonulatát.¹³ A dualizmus kori magyar nemzetiségi politikának a valóságosnál sötétebb színekben való bemutatását az előző fejezetekben általunk is leírt FEMKE-akciók, az „iskolai magyarosítás” kérdésköre, a Hlinka nevének említése nélkül leírt csernovai csendőrsortúz stb. tették érzékletessé. A FEMKE Trenčsén és Nyitra megyei szlovák árvagyermek alföldi elhelyezését szolgáló és a gyermekek elmagyarosítását célzó szerencsétlen akciót (amelyről a IV. fejezetben esett szó) ez a szlovák memorandum mint a kiskorú szlovák gyermekekkel folytatott gyermekkereskedelmet, mint „kifejezett razziákat” értékelt, melyek keretében „különösen a 12–15 év közötti lányokat deportáltak, s közülük sokan bordélyházakban kötöttek ki”. Az egész háttörzongató történetet egy Pétervárott megjelent korabeli orosz brosúrára való utalás lett volna hivatott hitelesíteni.¹⁴

A magyar nemzetiségpolitika barbár jellegének bizonyítása mellett a magyarországi népszámlálások nemzetiségi adatfelvételének totális kritikája szolgáltatott érveket a szlovák memorandum szerzőinek ahhoz, hogy a maximális szlovák területi követeléseket kellőképpen megalapozzák. Az adatfelvétel 1910-ben megváltoztatott kritériumának többé-kevésbé jogos bírálata mellett a statisztikai adatok utólagos hamisításának soha senki által nem bizonyított vádját a nyelvhatár menti, illetve szigethelyzetben lévő magyar–szlovák vegyes lakosságú települések nemzetiségi összetételében regisztrált hullámzásokkal vélték igazolni. A magyar népszámlálások bírálatának végső értelmét az jelentette, hogy a követelt maximális déli határokon belül maradó magyar népesség számát a pusztán becsléseken alapuló utólagos korrekciókkal végletesen lecsökkentse, a Magyarországon maradó szlovákok számát pedig felnagyítsa.¹⁵

¹³ RASCHHOFER: Die tschechoslowakischen Denkschriften. I. m. 162–169.

¹⁴ Uo. 167.

¹⁵ Uo. 168–176.

A szlovák tárgyú csehszlovák memorandum statisztikai táblázatokat tartalmazó mellékletei is azt bizonyítják, hogy a magyarországi szlovák társadalom tényleges kivándorlási és asszimilációs veszteségeit igen célirányosan kezelték a csehszlovák békedelegátusok: szükség esetén a hárommilliósnak mondott szlovák nemzethez számolták őket, máskor viszont a súlyos nemzetiségi elnyomás bizonyító tényezői között szerepeltették a rájuk vonatkozó számokat. Ugyanakkor minden esetben a magyar hivatalos adatfelvételek, a magyar statisztika teljes megbízhatatlanságát demonstrálták velük.

A szlovákiai területi követeléseket is felsoroló 2. számú csehszlovák memorandum Szlovákia területi meghatározásánál kettős – etnikai és a maximalista igényeket kifejező földrajzi – definíciót kínált: „*Szlovákiának a jelenlegi Magyarország azon részét nevezük, ahol zárt tömegben, megszakítás nélkül és összefüggően szlovákok laknak. Szlovákia a jelenlegi Magyarország (északnyugati, északi és északkeleti) hegyvidéki részeire terjed ki. Szlovákia összefüggő földrajzi egységet alkot. Határa: északon a Kárpátok és a Beszkidek (a jelenlegi Magyarország galíciai, illetve sziléziai határai), nyugaton a Morva folyó, délen a Duna és a Mátra, valamint a Bükk hegység, a tokaji dombok (Hegyalja) egészen a Bodrogig, keleten pedig a Bodrog és az Ung folyók.*”¹⁶ A földrajzi értelemben ekképpen körülhatárolt Szlovákia területe közel 60 ezer négyzetkilométer lett volna, ami Csehországnál közel tíz négyzetkilométerrel nagyobb országrész kialakítását jelentette volna. Az ezen a területen élt magyar anyanyelvű lakosság száma megközelítette volna a másfél milliót, ezáltal a németekkel, ruténokkal együtt Szlovákia többségét alkotta volna.

A 2. számú csehszlovák memorandumban külön fejezet foglalkozott a Szlovákia számára követelt határok politikai jelentőségével. Eszerint Szlovákia nagyvonalú területi kialakítása a magyarosítás visszaszorítása szempontjából lett volna indokolt és szükséges. A Szlovákia határain kívül maradó szlovákok nagy számával (az emlékirat négyszázezerre, Beneš később hatszázezerre becsülte a Magyarországon maradó szlovákok számát) szintén a jelentős magyarlakta területek Szlovákiához történő csatolásának jogosultságát igyekeztek indokolni. Szlovákia szempontjából a memorandum alapvető jelentőséget tulajdonított a dunai határnak: „Ez nem lehet semmilyen engedmény tárgya, és a magyarokkal semmilyen esetben sem lehet erről vitába bocsátkozni.” A dunai határral szorosan összefüggött Pozsony és a pozsonyi hídfő kérdése is, amelyet a memorandum Masaryk elnök instrukcióinak megfelelően a város nem magyar (német) jellegével, a szlovák vonzáskörzettel érvelve követelt Csehszlovákia számára, majd a várossal kapcsolatos szlovák történeti jogosultságot a következőképpen indokolta: „*A város évszázadokon át szlovák város volt. Mindig is Szlovákia fővárosának tekintették. De már régebben elnemzetietlenítették, s ma hasonló helyzetben van, mint Prága vagy Pilsen városa volt, hiszen mindkettő még néhány évtizede is német város volt, ma pedig a két legnagyobb cseh városnak számítanak. Etnikai és politikai helyzetüket valójában mesterségesen és erőszakkal tartották fenn. Pozsony ugyanilyen helyzetben van.*”¹⁷ A dunai határ, Pozsony és a pozsonyi hídfő kérdése a csehszlovák területi követelések stratégiai érvrendszerét is mozgósította. Minthogy a békekonferencián az angol és francia álláspont

¹⁶ Uo. 45–46.

¹⁷ Masaryk Pozsonyra vonatkozó utasításait l. ŠOLLE: Masaryk a Beneš. I. m. II. köt. 148. A 2. számú csehszlovák memorandum Pozsonyra vonatkozó érvelését l. RASCHHOFER: Die tschechoslowakische Denkschriften. I. m. 53.

Szlovákia kérdése a párizsi békekonferencián

abban a tekintetben igen közel állott egymáshoz, hogy a szövetségesekként elismert közép-európai kisállamok területi kijelölésében arra törekedtek, hogy ezek az új államok képesek legyenek a legyőzött szomszéd nemzeteiket sakkban tartani, s ily módon a térség békéjét saját erejükből garantálni, az államhatárok meghúzásánál a földrajzi és stratégiai szempontok sok esetben ugyanolyan súllyal estek latba, mint az etnikai vagy a gazdasági kritériumok.

A kialakítandó magyar–csehszlovák államhatár stratégiai jelentőségére a csehszlovák békejegyzékek elsősorban a Mátra és Bükk hegység gerincén elképzelt vonal, illetve a csehszlovák–jugoszláv korridor követelményének indoklásában tértek ki nagyobb súllyal. Ez utóbbit a közép-európai német–magyar érdekközösség felszámolásának összeurópai kívánalmával, a szláv kisállamok együttműködésének hiányzó garanciáival stb. próbálták indokolni. Ugyanakkor maguk a memorandum szerzői is kénytelenek voltak beismerni, hogy egy ilyen korridort katonailag nem lehetett volna megvédeni a magyar–osztrák együttes támadással szemben.¹⁸

A maximalista csehszlovák területi követeléseket rögzítő 2. számú memorandum összegzésében a szövegezők arra hivatkoztak, hogy „a nemzetiségi elv érvényesítése sohasem lehet tökéletes, s ennek következtében nemzeti kisebbségek kerülnek idegen államokhoz. Amennyiben azonban létezik egy magasabb érdek, amely ilyen vagy olyan számú népesség területi feláldozását megköveteli, s számukra a szükséges jogokat továbbra is biztosítják, az esetben senki sem vonakodhat az áldozat meghozatalától.”¹⁹ Az amerikai, olasz, részben az angol béke delegációk magyar szempontból méltányosabb határjavaslatai esetében ennek a magasabb szempontokra hivatkozó magatartásnak csehszlovák részről soha senki semmilyen tanújelét sem adta. Éppen ellenkezőleg, a Magyarországi Tanácsköztársaság felvidéki hadjáratának sikerére hivatkozva Masaryk, Beneš, Šrobár egybehangzóan – a békekonferencia csehszlovák területi bizottsága által 1919 márciusa folyamán gyakorlatilag véglegesített határvonal helyett – az eredeti maximális csehszlovák elképzelések elismerésének kikényszerítésével próbálkozott.²⁰

¹⁸ Uo. 60–63.

¹⁹ Uo. 63.

²⁰ „1. Elfoglaljuk a dunántúli területek számunkra fontos részeit, mindenekelőtt: a) a Pozsonnyal szemben fekvő jobb partot egészen az osztrák határig. Lehetséges, hogy megszállnánk az egész Duna jobb parti sávot, legalább Komáromig. b) Komárommal szemben akkora területet, hogy uralni tudjuk a hidat és a Dunát. 2. Az Ipolytól kezdve a Duna mentén egészen Vácig, onnan egyenes vonalban a demarkációs vonalig. A mostani magyar betörés tanulsága, hogy a folyók nem jó stratégiai határok és hogy az Ipoly szöge a magyarok jövőbeni támadásaihoz kínál területet. 3. Elfoglaljuk Budapestet, és a magyarokat arra kényszerítjük, hogy fizessenek meg minden kárunkat és költségünket. Előlegként lefoglaljuk a mozdonyokat, vagonokat és a dunai flotillát, valamint a hadianyagot. Ez nagyjából úgyis minket illet majd meg mint a likvidáció során ránk eső tulajdonhányad.” Masaryk Benešhez intézett 1919. június 14-i feljegyzését l. ŠOLLE: Masaryk a Beneš. I. m. 280–281. Ez a csehszlovák elnöktől szokatlanul agresszív és nagyra törő tervet nyilván a Tanácsköztársaság felszámolására minden erőt mozgósító békekonferencia ígéreteinek hatását tükrözi, hiszen Masaryk korábban igen következetesen a magyarlakta területek minimalizálását kérte Beneš-től, s ilyen értelemben tárgyalt 1919. április 7-én a békekonferencia Prágába érkezett megbízottjával, Smuts tábornokkal is. Ez utóbbi tárgyalásokról Benešnek küldött beszámolóját l. uo. 214–217. Šrobár teljhatalmú szlovák miniszter 1919. augusztus 11-én, tehát Magyarország román megszállása idején azt sürgette Masaryk

A csehszlovák béke delegáció szlovákiai vonatkozású tevékenységének általunk ismert dokumentumai között nem akadtunk olyan forrásra, amely valamilyen formában Szlovákia államjogi helyzetét próbálta volna körülírni, meghatározni. Az egységes csehszlovák államnemzet elvének vitathatatlan nemzetközi politikai sikerét a béke delegáció tagjai közül senki sem kívánta kockára tenni a szlovák különérdekek hangoztatásával. Edvard Beneš konferenciaszereplésének legemlékezetesebb napján, 1919. február 5-én a Tízek Tanácsa előtt háromórás beszédben indokolta meg a csehszlovák területi követeléseket. A csehszlovák nemzetegység eszméjét a következőképpen próbálta Wilson, Lloyd George, Clemenceau, Sonnino és a többiek előtt hitelt érdemlően alátámasztani: „... Szlovákia egykor a csehszlovák állam részét alkotta. A 10. század kezdete óta azonban a magyarok igájában élnek. A hódítók sikertelenül próbálták az országot elmagyarosítani. A lakosság még mindig csehnek tartja magát és azt kívánja, hogy ehhez az államhoz tartozzék. Sohasem volt jele annak, hogy Szlovákiában szeparatizmus lenne. Ugyanazt a nyelvet beszélik, és ugyanazt a vallást gyakorolják. A szlovák nemzeti lelkesedést a magyarokkal szembeni ellentétek táplálták.”²¹

Beneš a korabeli feljegyzések tanúsága szerint egy szóval sem tért ki Szlovákia közjogi helyzetére. Mi több, a béke konferencián 1919 májusában ismételten veszélybe került némely kisebbségi terület megtartása érdekében a konferenciához intézett Beneš-jegyzékben, amely az országban élő nemzeti kisebbségek jogainak messzemenő, svájci típusú érvényesítésére tett ígéretet, a szlovákkérdés ugyancsak említés nélkül maradt.²²

A csehszlovák államélet első hónapjaiban igen gyorsan megmutatkozott cseh–szlovák viszony az államalapítás ünnepélyes deklarációi mögött meghúzódó megoldatlansága. Az önálló csehszlovák állam jól felfogott külpolitikai érdekeit tudatosítva a szlovák politikusok többsége tisztában volt a csehszlovák egység hangsúlyozásának szükségességével, de egyre nyomatékosabban kérték a két nemzet közötti államjogi viszony távlati megoldását garantáló prágai kormányzati állásfoglalást. E tekintetben Andrej Hlinka, az 1918 decemberében újjraalakult Szlovák Néppárt elnöke bizonyult a legaktívabbnak a prágai parlament szlovák képviselői közül. Miután az amerikai szlovákok delegációja 1919 márciusában Hlinkának átnyújtotta az 1918. május 30-án Masaryk által is aláírt pittsburghi amerikai cseh–szlovák egyezményt, amely Csehszlovákián belül Szlovákia szá-

elnöknél, hogy a csehszlovák csapatok foglalják el a pozsonyi hídfőt, Márianosztrát, Nagyoroszt, Nagyszécsényt, valamint Salgótarját. Archiv T. G. Masaryka, Praha Slovensko – 2. fasc. 6. A béke konferencia csehszlovák területi bizottságának működéséről készült francia jegyzőkönyveket közli: MAGDA ÁDÁM (réd.): Documents diplomatiques français sur l'histoire du bassin des Carpates 1918–1932, Vol. I. Octobre 1918 – aout 1919. Budapest 1994. 359–363., 381–394., 402–411. stb. Az angol, amerikai feljegyzéseket is használja ORMOS MÁRIA: Padovától Trianonig. I. m., illetve GALÁNTAI JÓZSEF: A trianoni békekötés 1919–1920. A párizsi meghívástól a ratifikálásig. Budapest 1990. Az egyik legtöbb vitát kiváltó határszakasz bizottsági egyeztetéseiről I. JESZENSZKY GÉZA: A csallóközi magyar–szlovák határ története. História 1988. 6. sz. 28–29.

²¹ Raschhofer idézi D. H. MILLER: My Diary at the Conference at Paris című kiadványának 14. kötetéből: Die tschechoslowakischen Denkschriften. 349.

²² A kisebbségi jogok szavatolását ígérő Beneš-jegyzéket ugyancsak Miller szövegközlése alapján I. uo. 372–375.

Szlovákia kérdése a párizsi békekonferencián

mára külön kormányt, parlamentet és igazságszolgáltatást biztosító autonóm státust helyezett kilátásba, a szlovák néppárti politikus tovább fokozta belpolitikai aktivitását a szlovákiai autonómia kivívásáért.²³

Miután Hlinkának nem sikerült sem a csehszlovák parlamentben, sem a prágai kormánynál, sem Masaryk elnöknel semmilyen ígéretet kicsikarnia, Tusař miniszterelnökhöz intézett augusztus 22-i nyílt levelében bejelentette: a „nem hivatalos szlovákok” nevében a párizsi békekonferenciához kíván fordulni, hogy „*Szlovákiában a köztársasági elnök úr által írásban biztosított autonómia életbe léphessen, és hogy a szlovákok a wilsoni elvek alapján sorsukról szabadon, nem pedig mások által kényszerítve dönthessenek, miután az 1918. október 30-i turócszentmártoni tanácskozás nem képviselte egész Szlovákiát.*”²⁴

A bejelentést követően pár nappal később, augusztus 28-án František Jehlička teológiai professzorral, Štefan Mnohel' újságíróval közösen Varsóba utaztak, ahol csatlakozott hozzájuk Jozef Rudinský tanár és Jozef Kubala kereskedő. Varsóból Románián, Olaszországon át (Magyarországot szándékosan kikerülve) szeptember közepén érkeztek Párizsba. Minden igyekezetük ellenére sem sikerült kapcsolatot teremteniük a békekonferencia döntéshozó tényezőivel, s így a Jehlička által készített francia nyelvű szlovák memorandumot az újságírók és az érdeklődő külföldi békedelegátusok között osztották szét. Szeptember 24-én Osuský, a csehszlovák békedelegáció megbízott vezetője figyelmeztette Clemenceau-t Hlinkák csehszlovák szempontból nem kívánatos párizsi jelenlétére, melynek következtében a francia hatóságok rövid úton kiutasították Franciaországból Hlinkát és négy társát.²⁵

A Hlinka-féle párizsi szlovák memorandum a Csehszlovák Köztársaság soknemzetiségű jellegét hangsúlyozva teljes egészében tartalmazta a pittsburghi egyezmény szövegét, amelynek a hatalomra került csehszlovák kormányzat részéről történt elutasítását szlovák szempontból „kegyetlen csalódásként” minősítette: „*A szlovák autonómia megvalósulása helyett cseh uralom alá kerültünk. A magyar hegemoniát a cseh hegemonia váltotta fel. Csupán az igát cseréltük fel. A magyar iga helyett most cseh iga alá helyzetek bennünket, ami azért is nehezebb és keserűbb, mert azoktól kell elszenvednünk, akik magukat »testvé-*

²³ A Hlinka-féle autonomista mozgalom kezdeteiről l. KRAMER, JURAJ: Slovenské autonomistické hnutie v rokoch 1918–1929. 69–73.. BARTLOVÁ, ALENA: Andrej Hlinka. Bratislava 1991. 56–64. KRAJČOVIČOVÁ, NATÁLIA: Politické strany na Slovensku a úsilie o samosprávu v dvadsiatych rokoch. In: Slovensko v politickom systéme Československa. Materiály z vedeckého sympózia. Častá 11.–13. novembra 1991. Bratislava 1992. 47–51. Masaryk a Hlinka-féle parlamenti fellépések hatására Vlastimil Tusař miniszterelnökhöz 1919. július 8-án írott levelében a pittsburghi egyezményt történelmi dokumentumként értékelte, és elutasította a szlovák autonómiára vonatkozó kitétel kötelező érvényére történt utalásokat: „Az azóta eltelt időben a szlovák képviselők a Nemzetgyűlésben esküt tettek a köztársaság iránti hűségről, és a szlovák képviselők egyetértésével a Tusař-kormány feladatul tűzte ki az egész köztársaság törvényhozásának és közigazgatásának egységesítését.” SOUKUP, FRANTIŠEK: T. G. Masaryk jako politický průkopník, sociální reformátor a president státu. Praha 1930. 337–338.

²⁴ Hlinka nyílt levelét idézi BARTLOVÁ: Andrej Hlinka. I. m. 65.

²⁵ Hlinka párizsi útjának legújabb szlovák elemzését l. DEÁK LADISLAV: Cesta A. Hlinku do Paríža roku 1919. In: Andrej Hlinka a jeho miesto v slovenských dejinách. Zborník prednášok z vedeckého sympózia. Bratislava 1991. 68–84.

reinknek» nevezik.”²⁶ A memorandum további részében az állam alig 10 hónapnyi létezése alatt elszenvedett szlovák politikai, gazdasági, kulturális, nyelvi, iskolai és egyházi sérelmek felsorolása következik. Minden baj forrásaként Hlinkák a nagyhatalmak mulasztását jelölték meg, mondván, hogy Csehszlovákia 1918 őszi nemzetközi elismerésekor a nagyhatalmaknak ragaszkodniuk kellett volna a szlovák autonómiaigények, illetve -ígérettek teljesítésének szerződéses garanciáihoz.²⁷

A szlovák memorandum zárórésze felszólította a békekonferencia döntéshozó tényezőit, hogy a pittsburghi egyezményben kilátásba helyezett szlovákiai politikai autonómia intézményeinek létrehozását tegyék Csehszlovákia számára kötelezővé. Amennyiben erre nem lenne mód, szlovák részről, a memorandum szövege szerint, megelégedtek volna az osztrák békeszerződésben a csehszlovákiai kisebbségek számára biztosított kisebbségi jogi státusz elnyerésével, amely azután lehetőséget adhatott volna az autonómia kivívására. A szlovák autonómia követelést alátámasztó indoklás leszögezte, hogy a szlovákok nem tartják magukat sem cseheknek, sem csehszlovákoknak. Már a sok évszázados történelmi különfejlődést is elegendő bizonyítéknak mondta a memorandum arra nézve, hogy a csehek és a szlovákok két különböző nemzet. Hlinkák szerint a cseh–szlovák viszony rendezetlensége az országban tartós belső feszültségeket okoz, és a köztársaság képtelen lesz betölteni a magára vállalt németellenes védelmi funkciókat. A szlovák autonómia mellett szóló érvként említette a memorandum a szlovákiai magyarok és németek csehektől való idegenkedését, a szlováknál jóval kisebb „rutén nemzet” számára nemzetközileg garantált autonómiát, a külföldi csehszlovák légiókban harcolt szlovákok áldozatait. Mindezek alapján a memorandum sürgette a köztársaság összlakosságának mindössze egyharmadát kitevő csehekkel szemben a többi nemzetiség jogainak biztosítását, a szlovák követelések népszavazás útján történő megerősítését: „Sorsunkat a békekonferencia kezébe helyezzük. Létjogaink a Teremtőtől valók: azt reméljük, hogy a dicsőséges békekonferencia megvéd bennünket az emberi jogtalanságokkal szemben.”²⁸

A Hlinka-féle párizsi kísérlet semmilyen gyakorlati külpolitikai eredménnyel nem járt. A küldöttségből egyedül Hlinka tért vissza Szlovákiába, ahol napokon belül letartóztatták és több mint fél éven át vizsgálati fogságban tartották. A csehszlovák kormány szlovákiai

²⁶ A Közép-Európa békéjéért. A szlovákok memoranduma az 1919. évi békekonferenciához címet viselő dokumentum francia eredeti szövegét közli JOSEPH A. MIKUS: *La Slovaquie dan se drame de l Europe (Histoire politique de 1918 a 1950)*. Paris 1955. 424–436. Német fordításban közli a memorandumot JÖRG K. HOENSCH (Hg.): *Dokumente zur Autonomiepolitik der Slowakischen Volkspartei Hlinkas*. München–Wien 1984. 120–127.

²⁷ A szövetséges nagyhatalmak békeelőkészítő munkájában a szlovákkérdésnek az eddigi ismeretek szerint – nyilván a masaryki csehszlovák nemzetegység politikai programjára alapozott csehszlovák propaganda hatása alatt – viszonylag csekély figyelmet szenteltek. Az amerikai és angol álláspontok legalábbis ezt tükrözik. Ezekről I. SAKMYSTER, THOMAS L.: *Great Britain and the Making of the Treaty of Trianon*. In: Béla K. Király–Peter Pastor–Ivan Sanders (ed.): *Essays on World War I: Total War and Peacemaking. A Case Study on Trianon (War and Society in East Central Europe)*. Vol. VI. New York 1982. 107–131. TARASZOVICS SÁNDOR: *American Peace Plans and the Shaping of Hungary's Post-World War I Borders*. Uo. 227–252. – PRINZ, FRIEDRICH: *Die USA und die Gründung der CSR*. In: Karl Bosl (Hg.): *Versailles–St. Germain–Trianon. Umbruch in Europa vor fünfzig Jahren*. München–Wien 1971. 93–110.

²⁸ MIKUS: *La Slovaquie*. I. m. 436.

teljhatalmú minisztere, Vavro Šrobár, akit a párizsi memorandum megsemmisítő bírálatban részesített, még Hlinkáék párizsi tartózkodása idején az autonómiatörekvést a szlovák nemzetől idegen célkitűzésnek minősítette, amelyek háttérben a szlovákok halálos ellenégei, a magyarok állnak.²⁹ Hlinkáék párizsi útja azonban annyit mindenképpen elért, hogy az érdeklődő külföld nem csupán a csehszlovák belpolitikai csatározások alapján értesülhetett a szlovákok államjogi emancipációs programjáról, hanem felfigyelhetett a szlovákkérdés új államkeretek között megnyilvánuló új dimenzióira.

A szlovákkérdés a magyar béke delegáció tevékenységében

A Hlinka-féle párizsi próbálkozásnak ismereteink szerint semmilyen közvetlen kapcsolata nem volt a magyar békeelőkészületekkel, de tény, hogy a Hlinka-féle memorandum szövegét a békekonferenciára 1919. december 1-jén meghívást kapott magyar béke delegáció „A tót kérdéstről” készült előzetes jegyzékének mellékleteként a békekonferencia elé terjesztette.³⁰ Mindez természetesen semmiképpen sem tekinthető a véletlen művének. A Hlinka-féle memorandum nem a szlovákok Magyarországon való megmaradását szorgalmazta, hanem a csehszlovák államon belüli szlovák autonómia elérését. Tény viszont, hogy Csehszlovákia nemzetközi elismerését követően a magyar békeelőkészületek tengelyébe szlovák vonatkozásban éppen a széles körű szlovák autonómia ígéretét helyezték. Ennek a magyar törekvésnek az alapvetését a Jászi–Hodža-féle 1918. november végi–december eleji budapesti magyar–szlovák tárgyalások Jászi által felkínált megoldási javaslati jelentették. A szlovák autonómiaígéretet a „Tótország – Slovenská Krajina – önkormányzatáról” a Berinkey-kormány által betervezett és Károlyi Mihály köztársasági elnök által 1919. március 11-én jóváhagyott XXX. számú néptörvény kodifikálta, amelynek az

²⁹ DEÁK: Cesta A. Hlinku. I. m. 79.

³⁰ A szóban forgó melléklet ugyan – nyilván az ezeréves elnyomást felhánytorgató történelmi exkurziók és a dualizmus kori nemzetiségpolitikát keményen ostromozó szövegrészek magyar szempontból sérelmesnek talált kitételei miatt – nem szerepel *A magyar béketárgyalások. Jelentés a magyar békeküldöttség működéséről Neuilly s/ -ben 1920. januárius–március havában* című kiadványban (I–III. köt. Bp. 1920–1921), de az I. kötet 454. lapján az alábbi megjegyzés található: „A XIV. jegyzék 14. mellékleteként a tótok vezető férfiainak, Hlinka Andrásnak, Jehlicka Ferencnek, Kubala Józsefnek, Mnohel Istvánnak és dr. Rudinsky Józsefnek a tót nép nevében a Békekonferenciához intézett emlékirata adatott be, amelynek mottója: „*Tótország a tótoké. Nem vagyunk se csehek, se csehszlovákok, hanem egész egyszerűen tótok (szlovákok). Az igazság és a tartós béke nevében követeljük Tótország autonómiáját.*” Az emlékirat, ezt a célt elérendő, népszavazást kér Szlovákia számára.

A szlovákkérdés a magyar béke delegáció tevékenységében

adott időpontban már csupán propagandisztikus hatása lehetett, és elsősorban a békekonferencia döntésének befolyásolását célozta. Ezt az első cikkely szövege is híven tükrözte: „Az önrendelkezési jog elismerésével Magyarország felvidékéből mint külön elhatárolt területtől – a nemzetközi békeértekezlet után megállapítandó pontos határokkal – Tótország – Slovenská Krajina néven önkormányzati jogterület alakíttatik.”³¹ A szlovák önkormányzat a néptörvény rendelkezése szerint mind a törvényhozási, mind pedig kormányzati tekintetben teljes autonómiát jelentett volna a belügy, igazságszolgáltatás, közoktatás és a vallási ügyek terén. A szlovák önkormányzat területét három kormányzóságra osztották volna fel. Külön szlovák nemzetgyűlés létesült volna, de a Magyarországgal közös ügyekben a „magyarországi közös országgyűlés” lett volna hivatott döntést hozni. A budapesti székhelyű szlovák minisztérium élén „a tótországi nemzetgyűlésnek és a magyarországi közös országgyűlésnek egyaránt felelős tótországi–slovenská krajina-i – miniszter” állt volna, aki „közös ügyekben a magyarországi népkormány egyenjogú tagja, autonóm ügyekben pedig legfelsőbb kormányzati szerv” lett volna.

Az egyfajta magyar–szlovák kondomínium, illetve föderáció kialakítására – mint ismeretes – a Tanácsköztársaság idején is történt alkotmányjogi kísérlet. A Tanácsköztársaság bukása után újult erővel folytatódó magyar békeelőkészületek keretei között ismételen felbukkant a szlovák autonómia gondolata. Az 1920. január 6-án gróf Apponyi Albert vezetésével Párizsba érkezett magyar béke delegáció elképzeléseivel egyeztetve a Huszár-kormány 1920. január 17-i ülésén újabb szlovák autonómia tervet fogadott el arra az esetre, ha Apponyiéknak a felvidéki területek esetében sikerült volna áttörést elérniük. A fentebb ismertetett néptörvénynél jóval részletesebb tervet a szlovákok által lakott felső-magyarországi területre kiterjedően biztosította volna a szlovák autonómiát: az autonómia jogköre nem terjedt volna ki az egész belügyi igazgatásra, csupán a közigazgatásra, az igazságszolgáltatás terén is csupán az anyanyelvű joggyakorlást helyezte a tervet kilátásba, ugyanakkor az autonóm kormányzat hatáskörébe kerültek volna a szociális ügyek. A tervet ugyanolyan törvényhozási és kormányzati intézmények létrehozását szorgalmazta volna, mint az 1919:XXX. számú néptörvény.³²

A magyar béke delegáció által 1919. január 25-én benyújtott szlovákiai tárgyú jegyzék a csehszlovákok történelmi, néprajzi, gazdasági és szlovák nemzeti önrendelkezési érvekkel alátámasztott igényét mindenekelőtt a történelmi Magyarország azon belül is a központi részek és a felvidéki területek földrajzi (domborzati, vízrajzi, közlekedési) egységének argumentációjával próbálta cáfolni. Ezt követően az ezeréves közös állami lét pozitív tényeit, a csehszlovák propaganda képtelen történelmi hamisításait cáfolta tételesen a magyar jegyzék, egyebek között Edvard Benešnek az osztrák–cseh problémáról 1908-ban Párizsban megjelent tudományos igényű munkájából vett idézetekkel. Ezt követően a jegyzék a cseh és

³¹ 1919. évi Országos Törvénytar. Budapest 1919. 175–178. – A néptörvény értékeléséhez I. SCHÖNWALD PÁL: A magyarországi 1918–1919-es polgári demokratikus forradalom állam- és jogtörténelmi kérdései. Budapest 1969. 84–88.

³² Minthogy a magyar béke delegáció számára átnyújtott magyar béketervezet semmilyen esélyt sem kínált a Magyarország keretei között megvalósítandó szlovák önkormányzat kialakítására, a Huszár-kormány döntése jó ideig nem került nyilvánosságra. Kilenc évvel később Bleyer Jakab, aki éppen a tárgyalt időszakban rövid ideig nemzetiségi miniszter volt, a magyar képviselőházban 1929. május 30-án teljes terjedelmében felolvasta, s így a korabeli Képviselőházi Napló megőrizte számunkra.

Szlovákia kérdése a párizsi békekonferencián

a szlovák nemzet nyelvi, kulturális különbségét bizonyította, majd rátért a csehszlovák államhoz csatolni kívánt észak-magyarországi területek nemzetiségi szerkezetének elemzésére, és a magyar népszámlálási adatokkal azt bizonyítja, hogy a követelt területen a szlovákság a lakosságnak kevesebb mint felét alkotná csupán. Az Apponyi által jegyzett jegyzék végezetül nem tartja elégséges hivatkozási alpnak sem az amerikai csehek és szlovákok által aláírt pittsburghi egyezményt, sem a turócszentmártoni szlovák deklarációt ahhoz, hogy Szlovákia a csehszlovák állam részévé váljék, s ezért követeli az egész vitatott területre nézve a nemzetközi ellenőrzés alatt megvalósítandó népszavazás kiírását. S nyilván ez a legutolsó mozzanat volt az, amely miatt a Hlinka-féle memorandum a magyar jegyzék mellékletévé válhatott, hiszen egy esetleges népszavazás kiírása jelentős területi módosításokat eredményezhetett volna a már Csehszlovákiához csatolt szlovákiai és kárpátaljai területek vonatkozásában.

A magyar béke delegáció minden erőfeszítése ellenére sem sikerült azonban a szomszéd államok birtokában lévő területeken a népszavazás lehetőségét utólag kicsikarni. Hiába terjesztette fel a magyar küldöttség 1920. február 12-én a népszavazásos megoldásra vonatkozó jegyzékét, amelyben pedig egyebek között ez állt: *„De már ma kijelenthetjük ünnepélyesen és nemzeti becsületünkre, hogy előre is kötelezőnek véglegesnek és elvitathatatlanak fogadjuk el úgy erkölcsi, mint jogi szempontból a népszavazás eredményét, bármi legyen is az. A népszavazás által történő megoldás Európának a mi részünkről biztosítaná a békét, mert az összes lakosokat odacsatolná, ahová ők vágnak és ehhez azoknak a visszavonhatatlan és becsületos beleegyezését is biztosítaná, akiknek az elhelyezkedés hagyományos érzelmeit sérthetné.”*³³

A szlovák tárgyú magyar békejegyzék publikált mellékletei között a Šrobár-féle 1919. évi csehszlovák népösszeírás nemzetiségi adatainak bírálata a szlovákiai városok képlékeny nemzetiségi viszonyaira mutatott rá,³⁴ a csallóközi emlékirat pedig a Kárpát-medence egyik legegységesebben magyar jellegű területének történeti és gazdasági értékeire hívta fel a figyelmet³⁵ A 11. melléklet Pozsony új szlovák nevének, a Bratislava alaknak filológiai szempontból problematikus genezisének mutatta be,³⁶ a 13. számú melléklet pedig „Svatoptluk Nagy-Morva birodalmának” vitás történeti kérdéseit vette sorra.³⁷

A magyar béke delegáció Szlovákiával kapcsolatos tevékenységét összegezve azt mondhatjuk, hogy a teljesen reménytelen helyzetben a magyar békejegyzékek s azok történelmi, kulturális, gazdasági tényanyagot feldolgozó mellékletei híven dokumentálták a trianoni békeszerződés valamennyi problematikus elemét: a gazdasági együttműködés évszázadokon át kialakult kereteinek felszámolása nyomán támadt zavaroktól a vízgazdálkodásban, erdőgazdálkodásban, közlekedésben, kereskedelemben megmutatkozó súlyos gondokon keresztül az új kisebbségek létrejötte nyomán támadt belpolitikai és államközi problémákig bezárólag. A magyar béke delegáció dokumentációja a békekonferencia döntési mechanizmusai nyomán, illetve a szomszéd államok békeküldöttségeinek működéséről fennmaradt hatalmas irategyűttesekkel összevetve a jelenleginél jóval feldolgozottabb formában módot kínál arra, hogy Magyarország nemzetiségi történetének a trianoni békeszerződéssel lezárult periódusát a jövőben valóban mint lezárt történeti kérdést vizsgálhatjuk.

³³ Magyar Béketárgyalások. I. m. II. 2.

³⁴ Uo. I. 446.

³⁵ Uo. 448–449.

³⁶ Uo. 450.

³⁷ Uo. 452–454.